

PCL Themabijeenkomst Gezonde Leefomgeving in Stad en Dorp

16 juni 2016, Locatie: Antropia, Driebergen

Verslag

Welkom

Marleen van den Ham (lid PCL) heet iedereen van harte welkom op deze PCL bijeenkomst. Zij licht toe dat de PCL de onafhankelijke adviescommissie van de provincie Utrecht is op het brede terrein van de leefomgeving. Doel van de bijeenkomst is om gezamenlijk te verkennen welke kansen er zijn om de leefomgeving gezonder in te richten en om te bekijken wat iedereen hieraan kan bijdragen. Mariëtte Pennarts (gedeputeerde provincie Utrecht) geeft aan dat het onderwerp Gezonde Leefomgeving breed leeft. Het hangt zowel samen met people (mensen), planet (omgeving) als profit (economie). De provincie houdt zich vooral bezig met de economische en fysieke kant van dit vraagstuk. Er zijn in de provincie ook veel bedrijven en organisaties die zich bezighouden met Gezonde Leefomgeving, zoals het RIVM en TNO.

Presentatie: Gezonde Leefomgeving - Opgaven en kansen

Miriam Weber – senior adviseur Gezonde Leefomgeving, gemeente Utrecht

Miriam Weber staat stil bij de groei van de steden. De vier grote steden zullen in de komende 10 jaar allemaal in inwonertal toenemen. Naar verwachting groeit de stad Utrecht in de komende 10 jaar met 18% tot 381.000 inwoners.

De Staat van Utrecht en de Volksgezondheidsmonitor zijn interessante bronnen om te zien hoe het staat met de leefomgeving in de provincie Utrecht.

De provincie als geheel heeft een krachtige economie en een sociale, tevreden en aantrekkelijke samenleving, maar ook het aandeel eenzame mensen is hoog. Het milieu staat deels onder druk, met een aantal lichtpuntjes.

De levensverwachting neemt toe, maar er zijn grote verschillen tussen gemeenten en tussen de wijken van de stad Utrecht. Lang niet iedereen voelt zich gezond of beweegt voldoende.

Gezondheid is een veelomvattend begrip:

- Gezondheidsbescherming: milieuhygiëne en risicoreductie
- Gezondheidsbevordering of verbetering
- Gezondheid of veerkracht als duurzaam belang.

Er is sprake van een transitie in het denken over gezondheid. De dynamische definitie van gezondheid luidt: *“Gezondheid is de veerkracht en vitaliteit van de mens. Het gaat om het vermogen van mensen zich aan te passen en eigen regie te voeren, in het licht van fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven” (Huber et al. 2011).*

Het Platform Gezond Ontwerp (een samenwerkingsverband van professionals uit het milieu-, gezondheids- en ruimtelijke orderingsdomein) heeft tien archetypen van gezonde verstedelijking onderscheiden:

1. De schone stad
2. De veilige stad
3. De klimaatadaptieve stad
4. De bewegingsvolle stad
5. De mobiele stad
6. De groene stad
7. De energie- en afvalrijke stad
8. De voedingsrijke stad
9. De economische stad
10. De sociale stad

Stedenbouwkundig ontwerp bureau Posad Spatial Strategies heeft ruimtelijke regels opgesteld voor gezonde verstedelijking:

1. Gezond verplaatsen door de stad

2. Publieke ruimte inrichten voor bewegen, recreëren, ontmoeten en sporten
3. Synergie tussen publieke en private ruimte (werk, school, zorg, voorziening)
4. Gezonde basisvoorzieningen (drinkwater, zorg, informatie, voeding)

In de gemeente Utrecht vindt men de leefomgeving gezond als:

- Gezond leven gemakkelijk is
- Je je prettig voelt
- De druk op de gezondheid zo laag mogelijk is

Presentatie: Onderzoek bij Universiteit Utrecht naar gezonde leefomgeving
Maciek Strak – onderzoeker Healthy Urban Living, Institute for Risk Assessment Sciences (IRAS), Universiteit Utrecht

Het Institute for Risk Assessment Sciences (IRAS) is een interfacultair instituut van Diergeneeskunde en Geneeskunde. Er wordt onderwijs gegeven en onderzoek gedaan naar gezondheidsrisico's voor mensen door risicofactoren in het (arbeids-) milieu en via de voedselketen. Belangrijke onderzoeksthema's zijn:

- Luchtverontreiniging
- Leefomgeving (luchtverontreiniging + geluid + groen + leefstijl)
- Intensieve veehouderij
- Elektromagnetische straling
- Pesticiden
- Hitte

Luchtverontreiniging wordt steeds meer mobiel gemeten. Zo kunnen de gezondheidseffecten van de routekeuze bepaald worden. Uit het onderzoek is gebleken dat er in de longen direct negatieve effecten te meten zijn bij het fietsen op een drukke route.

Ook is onderzocht hoe groot de gezondheidsvoordelen en risico's zijn van fietsgebruik ten opzichte van autogebruik. Gemiddeld bleken de gezondheidsvoordelen van fietsen substantieel groter dan de risico's.

De tendens is om meer onderzoek te doen naar gecombineerde gezondheidseffecten van luchtverontreiniging, geluid, groen, leefstijl etc.

Het interfacultaire onderzoeksprogramma Healthy Urban Living program van de Universiteit Utrecht richt zich op:

- Healthy lifestyles (sports end physical activity, active transport, food environments)
- Healthy environments (impact of the built environment on walking and cycling, nature in the city, impact of air pollution on health)
- Health challenges (innovation in health and ageing, healthy urban design and planning)

Het IRAS doet in samenwerking met RIVM, NIVEL en Wageningen UR ook onderzoek naar de Veehouderij en Gezondheid Omwonenden.

Presentatie: Rol Provincie bij Gezonde Leefomgeving
Helma Koninkx (provincie Utrecht) en Richard Dumont (provincie Noord-Brabant)

Er zijn overeenkomsten in de doelstellingen van de provincie Utrecht en de provincie Noord-Brabant op het gebied van Gezonde Leefomgeving.

Gezonde Leefomgeving houdt voor beide provincies in:

- Prettig wonen
- Nodigt uit tot gezond gedrag
- Negatieve invloed op gezondheid zo klein mogelijk

Ook vinden beide provincies de innovatiekracht van gezondheid belangrijk: Mensen, omgeving en economie profiteren, nu en in de toekomst.

Bij de provincie Noord-Brabant maakt het thema "schone en gezonde leefomgeving (bodem, water en lucht)" deel uit van het Milieu- en Waterplan 2016-2021.

Bij de provincie Utrecht maakt het thema “leefkwaliteit stedelijk gebied” onderdeel uit van het Bodem-, Water- en Milieuplan 2016-2021.

In de provincie Utrecht is Gezonde Leefomgeving ook één van de 13 opgaven uit het Strategisch kader dat een uitwerking vormt van het Coalitieakkoord.

Bij de provincie Noord-Brabant ligt het accent in het beleid voor gezonde leefomgeving vooral op het landelijk gebied, in de provincie Utrecht is meer aandacht voor de steden.

Zo hebben het Rijk, provincie Utrecht en gemeente Utrecht op 6 juni 2016 de intentieovereenkomst Living Lab Utrecht “Slimme en Gezonde Stad” getekend. De partijen gaan op innovatieve wijze samenwerken aan een schoon, aantrekkelijk en leefbaar nieuw centrum voor Utrecht.

Ook werkt de provincie met de gemeente Utrecht, omliggende gemeenten en andere partijen samen aan de City Deal Health Hub om de regio als Health Hub verder te versterken. Eén van de pijlers is vestigingsklimaat en campusontwikkeling, met als hart van de gezondheidsgerelateerde economie het Utrecht Science Park.

Bovendien werkt de provincie met anderen samen in een Kennisalliantie.

De provincie Utrecht werkt aan een Aanjaagprogramma Gezonde Leefomgeving. De strategie bestaat uit:

- Meekoppelen
 - o Stimuleren, faciliteren, verbinden
- Ondersteunen van voorbeeldprojecten, living labs
 - o Thematisch en gebiedsgericht, dynamisch
- Opschalen

De provincie Utrecht wil speciale aandacht besteden aan de communicatie over Gezonde Leefomgeving (verbinden en professionaliseren).

In de provincie Noord-Brabant is een Health Deal opgesteld tussen de provincie en de vijf grote Brabantse steden, met als elementen:

- De B5 – steden (Breda, Tilburg, 's-Hertogenbosch, Eindhoven en Helmond) kiezen voor een gezamenlijke aanpak
- Het gaat om een transitie met gezondheid als leidraad
- Thema's zijn voedsel, inrichting, relatie omgeving en mobiliteit
- Elke stad kiest zijn eigen “best practice” en wisselt uit

Een belangrijk aandachtspunt in beide provincies is de manier waarop gezondheid wordt geborgd en geoperationaliseerd in de Omgevingsvisie (soepel omgaan met normen of juist normen aanscherpen) en hoe het proces met partners wordt vormgegeven.

Brainstorm in deelsessies onder leiding van Hugo van der Steenhoven en Marleen van den Ham - uitkomsten

Kansen

Het onderwerp Gezonde Leefomgeving spreekt aan

Gezonde Leefomgeving is een aansprekend onderwerp. Het raakt mensen. Iedereen wil een gezonde leefomgeving. Onderwerpen die lang abstract waren kun je nu fysiek en persoonlijk maken. Ook is het concreet en meetbaar op korte termijn. Bovendien is het een verbindend thema. Verschillende beleidsterreinen kunnen elkaar versterken.

Mogelijkheden om de kwaliteit van de fysieke leefomgeving te verbeteren

Er zijn veel mogelijkheden om de kwaliteit van de fysieke leefomgeving te verbeteren, zoals: groen in en om de stad en beheer door bewoners zelf, wandel- en fietsroutes en voorzieningen ook voor e-bikes, splitsing auto- en fietsverkeer, verkeersmaatregelen en betere kwaliteit geluidswering.

Andere mobiliteitsoplossingen

Er zijn oplossingen te bedenken voor de mobiliteitsbehoefte die meer bijdragen aan de gezondheid dan de huidige oplossingen. Voorbeelden zijn: auto delen stimuleren, ontmoedigingsbeleid tweede auto, ophaalpunt voor pakjes in plaats van pakjes thuis laten bezorgen, aantrekkelijk alternatief voor de scooter ontwikkelen.

Economische kant in beeld brengen

Het is belangrijk om de economische voordelen van een gezonde leefomgeving in beeld te brengen en hiervoor verdienmodellen te ontwikkelen.

Manier van werken

Er liggen ook kansen in de manier van werken. Zo gebeurt er bottom-up al veel wat opgeschaald kan worden. Ook zijn er eenvoudige maatregelen te nemen die de leefomgeving gezonder maken, zoals verkeersmaatregelen. Daarnaast kan de samenwerking tussen provincie, gemeenten en burgers nog verder verbeterd worden. Ook kan een betere communicatie bijdragen aan leren van elkaar. Zo zou een website opgezet kunnen worden waar informatie gemakkelijk toegankelijk is. Ook zou er een ombudsman voor gezonde leefomgeving ingesteld kunnen worden. Verder is het belangrijk voor gemeenten en provincie om te communiceren wat ze doen op dit gebied: wees trots en straal dit uit. Ook is het nodig om kleinere gemeenten te ondersteunen op dit thema.

Knelpunten

Bestuurlijke knelpunten

Sommige aanwezigen vinden dat er bestuurlijk te weinig lef en ambitie is: er is een transitie nodig. Daarnaast ontbreekt vaak de verbinding tussen beleidsterreinen. Men denkt te snel aan luchtkwaliteit terwijl het vraagstuk veel breder is. Bovendien is een maatschappelijke businesscase moeilijk te maken.

Doelgroepen en gedrag

Er wordt nog te weinig ingespeeld op de behoeften en het gedrag van specifieke doelgroepen. Bijvoorbeeld de grote groep bewoners die minder mobiel is, maar niet gehandicapt. Hoe moeten deze mensen zich redden in hun woon- en leefomgeving? Ook worden mensen nog te weinig verleid tot gezond gedrag.

Demografische factoren

De groei van de steden leidt tot steeds meer mobiliteit.

Ontwikkelingen in de detailhandel

De verschuiving van fysieke winkels naar webwinkels heeft effecten op de leefomgeving. Zo leiden internetbestellingen tot veel verkeer van bestelbusjes in woonwijken. Ook komen winkels in buurtwinkelcentra leeg te staan, terwijl deze juist van belang zijn voor bewoners die op de eigen buurt zijn aangewezen.

Rol provincie

Richting geven en visie ontwikkelen

Het is belangrijk dat de provincie aangeeft welke ontwikkelingen zij op langere termijn wil stimuleren en afremmen. Daarbij is het essentieel dat de provincie lef en ambitie toont. Ook al is de provincie niet op alle terreinen bevoegd, als ze op haar eigen terreinen ambitie toont, stimuleert dat anderen. Het zou goed zijn als de provincie een Agenda Gezonde Leefomgeving zou opstellen, à la Agenda Vitaal Platteland.

De provincie zou een concreet doel kunnen formuleren, bijvoorbeeld eraan bijdragen dat de inwoners van de provincie een bepaalde periode langer gezond leven.

Ontschotting sectoraal beleid

Het voeren van een integraal beleid en aansluiten bij Europese ontwikkelingen. Er kan gebruik worden gemaakt van Europese fondsen.

Grijze golf

Als speciaal aandachtspunt wordt het inspelen op de "grijze golf" genoemd. Het is belangrijk om zelfredzaamheid van ouderen te bevorderen en te faciliteren.

Verbindende rol

De provincie zou volgens de aanwezigen een verbindende rol moeten spelen tussen partijen (overheden en maatschappelijke partijen) en tussen losse initiatieven. Ook is het belangrijk om zelf als

provincie actief bij te dragen. Het opstellen van de Omgevingsvisie wordt genoemd als kans voor deze verbindende rol. Er zijn veel gemeenten die hun beleid nog niet voldoende afstemmen.

Innovatie stimuleren

De provincie moet innovaties op het gebied van gezonde leefomgeving stimuleren.

Stimuleren goede data

De provincie kan eraan bijdragen dat de data-analyse in de gemeenten goed is, bijvoorbeeld op het gebied van fietsgebruik. Het monitoren in de gemeenten kost momenteel teveel tijd en energie.

Financiële kant inzichtelijk maken

De provincie kan eraan bijdragen dat de financiële kanten van een gezonde leefomgeving inzichtelijk worden.

Aansturen Omgevingsdiensten

De rol van de Omgevingsdiensten is van groot belang voor het bereiken van een gezonde leefomgeving.

Eigen rol aanwezige organisaties

- De Natuur- en Milieufederatie Utrecht heeft een netwerk van lokale organisaties, biedt kennis aan, voert campagnes en steunt lokale groene initiatieven.
- Louis Bolk Instituut: Samen werken aan geïntegreerde visie op gezondheid en leefomgeving. Het thema voeding is een integratiekans.
- Gemeente Utrecht: Experimenteert met het effect van groen op de leefomgeving. In de Wijk Overvecht zijn landschapsarchitecten in gesprek met bewoners gegaan over het gezonder maken van de stad. Ook is het belangrijk om in het onderwijs kinderen te laten nadenken over gezondheid.

Paneldiscussie onder leiding van PCL voorzitter Dorien de Wit

Het panel bestaat uit: gedeputeerde Pim van den Berg (provincie Utrecht), wethouder Fleur Imming (gemeente Amersfoort), Hanneke Biegstraaten (lid bewonersinitiatief Utrecht Zuid/Hoograven Duurzaam), Jelle van der Weijde (Economic Board Utrecht), Jelle Bennema (Nederlandse Vereniging van Tuin- en Landschapsarchitectuur).

Waar kun je een bijdrage aan leveren?

Pim van den Berg:

De provincie werkt aan de kwaliteit van binnenstedelijk wonen, transformatie van kantoren en aan een Energieagenda. De provincie wil integraler werken, ook samen met andere provincies. Ook wil ze de verbinding zoeken met werkgevers en kennisinstellingen. De provincie richt zich op de fysiek-ruimtelijke kant en werkt gebiedsgericht.

De provincie wil liever goede initiatieven stimuleren en ondersteunen dan een ambitie uitdragen.

Fleur Imming:

De gemeente is de eerste overheid voor de mensen. De bestuurlijke visie op gezondheid is aan het kantelen. Gezondheid speelt niet meer alleen in het medische domein, maar ook op sociale en ruimtelijke beleidsterreinen. Hoe breng je die werelden bij elkaar? De gemeente wil met de provincie zoeken naar gedeelde ambities.

Jelle Bennema:

Tuin- en landschaparchitecten kunnen een rol vervullen als moderator tussen de verschillende sectoren en schaalniveaus. Ruimtelijk verbeelden en verbinden.

Hanneke Biegstraaten:

Bewonersorganisaties kunnen bewoners faciliteren en ontzorgen. Met weinig geld en tijd dingen neerzetten waar bewoners direct aan mee kunnen doen, zoals zonnepanelen.

Jelle van der Weijde:

De Economic Board Utrecht (EBU) kijkt naar de economische agenda van kennisinstellingen, gemeenten en bedrijven. Brengt partijen bij elkaar rondom het thema Gezondheid. Er is heel veel kennis en kunde in de regio, bijvoorbeeld in de gaming industrie. Het Stationsgebied is een uithangbord voor Healthy Urban Living.

Wat zou de PCL de provincie moeten adviseren?

Jelle van der Weijde: Breng de economische impact van een gezonde leefomgeving in beeld.

Hanneke Biegstraaten: Graag concrete acties door samen te werken en te luisteren. Benut "laaghangend fruit" (korte termijnacties).

Pim van den Berg: De PCL kan het college van gedeputeerde staten en provinciale staten stimuleren met wat zij uit de samenleving ophaalt. Het mooiste beleid bevindt zich aan de randen van beleidsvelden.

Jelle Bennema: Ontschotten is erg belangrijk, hier ligt een grote kans voor de provincie.

Fleur Imming: Het is belangrijk dat de provincie als verbinder opereert van organisaties en burgers met goede ideeën.

Afsluiting bijeenkomst:

Dorien de Wit bedankt de panelleden voor hun inbreng.

Hugo van der Steenhoven bedankt iedereen voor de aanwezigheid en de inbreng bij de PCL advisering.